

SOCIETAT CATALANA DE GEOGRAFIA
FILIAL DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

DISTRIBUCIÓ COMARCAL
DE LA POBLACIÓ CATALANA
A LA
PRIMERA MEITAT DEL SEGLE XVI

PER

JOSEP IGLÉSIES

Secretari de la Societat Catalana de Geografia

BARCELONA
INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

1957

SOCIETAT CATALANA DE GEOGRAFIA
FILIAL DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

DISTRIBUCIÓ COMARCAL
DE LA POBLACIÓ CATALANA
A LA
PRIMERA MEITAT DEL SEGLE XVI

PER

JOSEP IGLÉSIES

Secretari de la Societat Catalana de Geografia

BARCELONA
INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

1957

A continuació avancem una part de les conclusions del nostre estudi *El poblament de Catalunya en el segle XVI*, guanyador del Premi Francesc Cambó corresponent a l'any 1952, adjudicat per l'Institut d'Estudis Catalans, el qual bastírem damunt els fogatges dels anys 1497, 1515 i 1553 existents a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (Batllia General de Catalunya, A-401; Secció del Reial Patrimoni, Fogatges, A-4; Secció del Reial Patrimoni, 2595-2601) i damunt els fragments dels mateixos fogatges conservats a l'Arxiu de la Ciutat de Barcelona (Inventaris núms. 12-31, sèrie XIX, núms. 1178-1197).

Agraïm a l'Institut d'Estudis Catalans l'autorització i les facilitats que ens ha donat per a la publicació del present treball, el qual — mentre es prepara l'edició d'*El poblament de Catalunya en el segle XVI* — creiem que podrà ésser d'alguna utilitat per als estudiosos de la nostra història i de la nostra geografia.

ELS FOCs A CATALUNYA A LA PRIMERA MEITAT DEL SEGLE XVI

D'acord amb les dades que ens ofereixen els tres indicats fogatges dels anys 1497, 1515 i 1553, podem establir el següent resum :

Col·lectes	1497 Focs	1515 Focs	1553 Focs
Barcelona, ciutat	5.847	6.432	
Barcelona, collecta	4.391	4.702	5.213
Vilafranca del Penedès	2.435	2.091	2.907
Igualada		642	476
Vic... ..	1.785	1.963	2.302
Berga i Bagà... ..	521	664	904
Manresa	1.285	1.340	1.761
Balaguer	1.585	1.379	1.672
Pallars	2.617	3.474	2.778
Castellbò			632
La Seu d'Urgell... ..	335	297	579
Agramunt	1.279	710	1.648
Tortosa... ..	3.061	3.677	3.467
Falset			616
Cartoixa	1.182		742
Prades	454		731

Col·lectes	1497 Focs	1515 Focs	1553 Focs
Tarragona	3.052	4.393	4.911
Montblanc... ..	1.565	2.501	1.887
Poblet			369
Lleida	2.929	3.795	4.025
Tàrraga... ..		1.310	1.346
Cervera	1.435	1.294	2.286
Cardona (Ducat).. ..	3.433	2.638	2.140
Girona	12.700	9.142	10.839
Empúries		373	2.281
Olot... ..			1.097
Camprodon		1.487	884
Ripoll	285	269	
Perpinyà	7.419	3.646	4.421
Elna... ..		2.486	
Conflent		633	848
Cerdanya	1.372	1.901	1.501
Total	60.967	62.639	65.263

Les xifres anteriors tenen un valor relatiu, sobretot les referents als anys 1497 i 1515. En primer lloc, perquè hem observat algunes repeticions de localitats als textos dels fogatges, i en segon lloc, perquè tampoc no hem deixat de notar-hi omissions. En resum, podem fixar els focs repetits — o sigui comptats dues vegades — en 367 l'any 1497, en 68 l'any 1515 i en 19 l'any 1553. Les omissions són molt més importants i les deixem fixades en 2.664 focs al fogatge del 1497, en 3.918 focs al del 1515 i en 7.110 focs al del 1553, inclosa en aquest darrer la ciutat de Barcelona, la qual no figura dins el text d'aquest recompte que és conservat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó ni a la còpia de l'Arxiu de Simancas.¹

TAULA COMARCAL

Hem estructurat les dades dels fogatges segons una divisió comarcal moderna, a fi de poder obtenir una clara visió de la distribució del poblament. Als nostres arxius no hi ha dos recomptes de població anteriors al segle XIX que tinguin divisions coincidents. Els uns són establerts per vegueries, comissions o collectes; d'altres, per bisbats; d'altres, encara, per collectes i vegueries d'extensió diversa a les dels fogatges anteriors, i, per fi, els darrers del segle XVIII, per corregiments. Això dificulta de fer comparacions a la menuda. Per tal d'esmenar-ho, nosaltres hem distribuït les dades de cada localitat i de cada fogatge i cens, des del segle XIV

1. La informació referent a l'Arxiu de Simancas, la devem als senyors Emili Giralt i Jordi Nadal.

al XX, segons la divisió comarcal de la Ponència de la Divisió Territorial de l'any 1933. Els resultats obtinguts per a la primera meitat del segle XVI són els següents :

Comarques	1497		1515		1553	
	Focs que resulten del fogatge	Focs discriminats	Focs que resulten del fogatge	Focs discriminats	Focs que resulten del fogatge	Focs discriminats
El Baix Llobregat	866	887	985	996	1.040	1.040
El Barcelonès	6.432	6.440	7.006	7.038	567	6.968
El Maresme	1.129	1.301	1.220	1.364	1.626	1.626
El Vallès Occidental	922	950	987	1.056	1.343	1.343
El Vallès Oriental.....	1.519	1.548	1.667	1.667	1.830	1.830
REGIÓ I	10.868	11.126	11.865	12.121	6.406	12.802
L'Alt Empordà.....	2.834	2.983	1.277	2.956	3.127	3.141
El Baix Empordà	2.864	2.953	2.637	2.991	3.100	3.209
La Garrotxa.....	1.383	1.448	1.511	1.545	1.713	1.734
El Gironès	3.111	3.183	3.068	3.307	3.691	3.691
La Selva.....	1.591	1.674	1.770	1.772	2.018	2.033
REGIÓ II	11.783	12.241	10.263	12.571	13.649	13.801
L'Alt Camp	901	935	1.003	1.033	1.674	1.674
L'Alt Penedès	918	1.045	985	1.020	1.173	1.213
El Baix Penedès	259	282	297	311	362	362
El Garraf.....	235	264	275	275	408	408
El Tarragonès	1.204	1.230	1.439	1.439	1.802	1.802
REGIÓ III	3.517	3.756	3.999	4.078	5.419	5.459
El Baix Camp	1.647	1.647	2.042	2.042	2.497	2.497
La Conca de Barberà.....	1.212	1.415	1.301	1.464	1.781	1.793
El Priorat.....	300	300	390	390	1.026	1.026
La Ribera.....	1.055	1.055	1.137	1.137	1.252	1.252
REGIÓ IV.....	4.714	4.917	5.370	5.533	6.556	6.567
El Baix Ebre	1.237	1.237	1.430	1.430	1.307	1.307
El Montsià	507	507	546	546	592	592
La Terra Alta	930	930	1.058	1.058	1.087	1.087
REGIÓ V.....	2.674	2.674	3.034	3.034	2.986	2.986
La Cerdanya espanyola	846	875	795	795	904	904
L'Osona.....	1.720	1.720	1.808	1.808	2.227	2.227
El Ripollès	896	896	853	853	1.003	1.003
REGIÓ VI.....	3.462	3.491	3.456	3.456	4.134	4.134
L'Anoia	1.088	1.201	1.218	1.263	1.425	1.445
El Bages.....	1.374	1.426	1.466	1.482	1.765	1.819
El Berguedà	602	621	677	711	963	993
El Solsonès.....	1.025	1.026	1.000	1.038	1.208	1.236
REGIÓ VII	4.089	4.274	4.361	4.494	5.366	5.493

Comarques	1497		1515		1553	
	Focs que resulten del fogatge	Focs discriminats	Focs que resulten del fogatge	Focs discriminats	Focs que resulten del fogatge	Focs discriminats
Les Garrigues.	624	883	835	1.037	1.035	1.035
La Noguera	2.274	2.283	2.162	2.323	2.709	2.770
La Segarra.	1.750	1.823	1.945	2.008	2.037	2.099
El Segrià... ..	2.440	2.466	3.064	3.064	3.180	3.180
L'Urgell	1.490	1.511	1.673	1.748	1.808	1.854
REGIÓ VIII	8.578	8.966	9.679	10.180	10.769	10.938
L'Alt Urgell... ..	733	1.383	1.098	1.330	1.444	1.507
El Pallars Jussà.. ..	1.660	1.760	1.535	1.666	1.891	1.941
El Pallars Sobirà	799	953	857	972	1.025	1.091
La Vall d'Aran... ..	—	—	—	—	—	—
REGIÓ IX.. ..	3.192	4.096	3.490	3.968	4.360	4.539
TOTAL DEL PRINCIPAT	52.877	55.541	55.517	59.435	59.645	66.719
La Cerdanya francesa... ..	274	—	289	—	330	—
La Collecta del Rosselló... ..	6.466	—	5.826	—	4.421	—
La Collecta del Conflent... ..	953	—	939	—	848	—
CATALUNYA FRANCESA.. ..	7.693	7.693	7.054	7.054	5.599	5.599
TOTAL GENERAL	60.570	63.234	62.571	66.489	65.244	72.318

A l'anterior estat donem, en primer lloc, les dades tal com es dedueixen dels textos dels arxius, i en segon lloc, les que resulten de la nostra intervenció, suprimint els focs repetits i compensant les omissions de localitats. Aquesta compensació la fem afegint a cada comarca els focs dels llocs omesos, obtinguts mercès al càlcul de la mitjana entre les xifres que per cada indret escamotejat ens proporcionen els fogatges anterior i posterior. En alguns casos ens veiem obligats a utilitzar la dada del fogatge immediat que conté el lloc. La xifra de població de la ciutat de Barcelona, que no figura al fogatge del 1553, és fixada en 6.396 focs en un quadern posterior de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.¹ Les xifres discriminades són les que utilitzem per a establir els estats que donem més endavant.

LA DENSITAT DE POBLACIÓ

La Catalunya estricta — o sigui el Principat, sense la Vall d'Aran i sense el Rosselló ni la Cerdanya francesa —, té una extensió de 31.415,22

1. Consejo de Aragón 208: Quaderno del repartimiento de las collectas de las 50.000 libras para fortificación de la frontera de Cataluña en conformidad con el último fogage conforme disponen las Constituciones. Año 1644. — Entre el 1553 i el 1700 no es féu cap nou fogatge. El del 1553 serví per a tots els repartiments de la resta del segle XVI i tot el segle XVII.

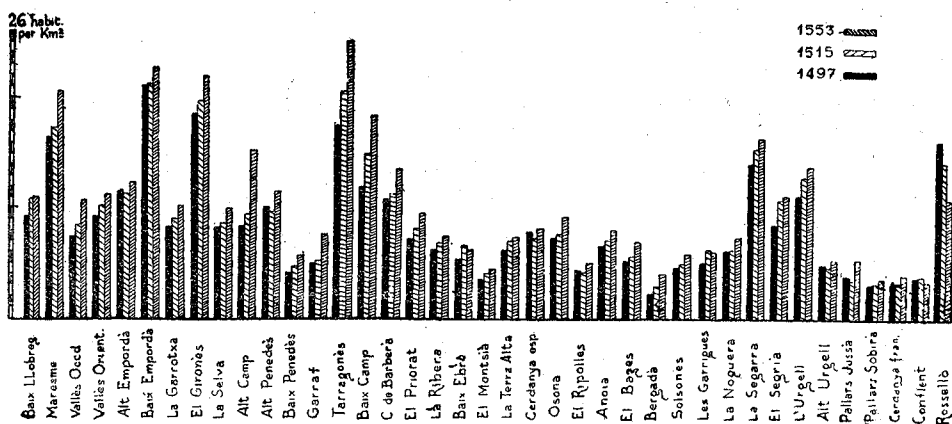

Fig. 1. — Escala de densitats de població per comarques en els tres fogatges estudiats. Hom hi ha prescindit del Barcelonès. La diferència solament de dècimes de foc entre les diverses densitats de poblament regionals faria confusa la representació gràfica. Hom ha aplicat, doncs, la norma universalment admesa d'estimar cinc ànimes per foc i, així, el gràfic ha estat fet prenent per base el nombre d'habitants resultant.

quilòmetres quadrats. La seva densitat de població, l'any 1497, era de 1,7679 focs per quilòmetre quadrat (aproximadament uns 8,83 habitants),¹ la qual s'eleva a 1,8919 focs per quilòmetre quadrat (aproximadament 9,45 habitants) l'any 1515, i arriba a 2,1237 focs per quilòmetre quadrat (aproximadament 10,61 habitants) l'any 1553.

La totalitat de la Catalunya espanyola i francesa aconseguia l'any 1497 una densitat de població de 1,778 focs per quilòmetre quadrat (uns 8,89 habitants), la qual resultava lleugerament superior a la de la Catalunya estricta. L'any 1515 la seva densitat de població ascendia a 1,8704 focs (uns 9,35 habitants) per quilòmetre quadrat, que era gairebé igual a la que donava el Principat, i, per fi, l'any 1553, arribava a 2,0344 focs (uns 10,17 habitants) per quilòmetre quadrat, que resulta lleugerament inferior a la del territori català sense el Rosselló, el Conflent i la part de la Cerdanya de sobirania francesa.

Al segle XVI, Catalunya tenia una densitat demogràfica superior a la que avui té la comarca catalana menys poblada, és a dir, era cosa d'un 14 per cent superior a la del Pallars Sobirà, el qual, a causa de contenir grans extensions d'alta muntanya, solament aconseguix 7,30 habitants per quilòmetre quadrat. L'any 1515 la densitat de població del Principat

1. El primer fogatge català que dona ensems relació de focs i d'habitants pertany al segle XVIII i contradiu la norma universal de considerar que a cada foc li corresponen 5 ànimes. Segons les dades d'aquell cens a Catalunya, cada foc solament en representaria unes 4. Això no obstant, nosaltres ací mantenim la norma universalment admesa de 5 ànimes per foc per a major claredat.

s'assemblava molt a la que actualment mostra la Vall d'Aran i era lleugerament inferior a la del Solsonès.

PER REGIONS. — La regió o supercomarca més densament poblada és la primera, o de Barcelona, a causa de contenir la capital. Aconseguix 4,4955 focs per quilòmetre quadrat l'any 1497, i, després d'ascendir a 4,896 l'any 1515, arriba a 5,172 focs per quilòmetre quadrat l'any 1553. Sense el Barcelonès, el conjunt de les comarques Vallès - Maresme - Baix Llobregat solament obté una densitat de 2,021 focs per quilòmetre quadrat l'any 1497, de 2,192 focs l'any 1515 i de 2,519 focs l'any 1553, les quals, en els tres períodes, resulten inferiors a les de la supercomarca o regió gironina. L'any 1553, la regió primera sense el Barcelonès té una densitat de població inferior a la de les regions o supercomarques presidides per Tarragona i Reus.

La regió segona o gironina és la que aconseguix, als tres fogatges, la major densitat de població, després de la supercomarca barcelonina. El 1515 i el 1553, les supercomarques indicades de Tarragona i de Reus l'estalonen. En el darrer recompte, la regió de Lleida s'acosta a aquestes darreres. La supercomarca més desèrtica, en tots tres recomptes de població, és la del Pallars - Alt Urgell, que no arriba a obtenir un foc o família per quilòmetre quadrat.

PER COMARQUES. — La circumstància de contenir la capital del Principat fa que en tots els fogatges el Barcelonès sigui la comarca més poblada, la qual obté 40,935 focs (uns 204,67 habitants) per quilòmetre quadrat, el 1497; passa a 44,799 focs (uns 223,61 habitants), l'any 1515, i a 44,260 (uns 221,30 habitants), l'any 1553.

Segons el fogatge del 1497. — Deixant de banda el Barcelonès, la comarca més densament poblada de Catalunya al fogatge del 1497 resulta ésser el Baix Empordà, amb 4,2045 focs (uns 21,02 habitants) per quilòmetre quadrat. Segueixen: el Gironès (3,7904 focs), el Tarragonès (3,5509 focs) i el Maresme (3,271 focs). A continuació vénen la Segarra (2,824 focs), la Conca de Barberà (2,543 focs), el Baix Camp (2,4306 focs), l'Alt Empordà (2,3208 focs), l'Urgell (2,2433 focs), i l'Alt Penedès (2,048 focs). Seguint l'escala de densitat de població, vénen el Vallès Oriental i el Baix Llobregat, que gairebé coincideixen, amb 1,891 i 1,866 focs per quilòmetre quadrat respectivament, el Segrià (1,7355 focs), l'Alt Camp (1,7266 focs), la Garrotxa (1,7039 focs) i la Selva (1,663 focs). Passen d'un foc i mig per quilòmetre quadrat: la Cerdanya, el Priorat i el Vallès Occidental; i es queden entre un foc i un foc i mig: l'Osona, l'Anoia, la Ribera d'Ebre, la Terra Alta, la Noguera, el Baix Ebre, el Bages, el Baix Penedès, les Garrigues i el Garraf. Es queden a nou dècimes de foc per quilòmetre quadrat: el Pallars Jussà, l'Alt Urgell, el Sol-

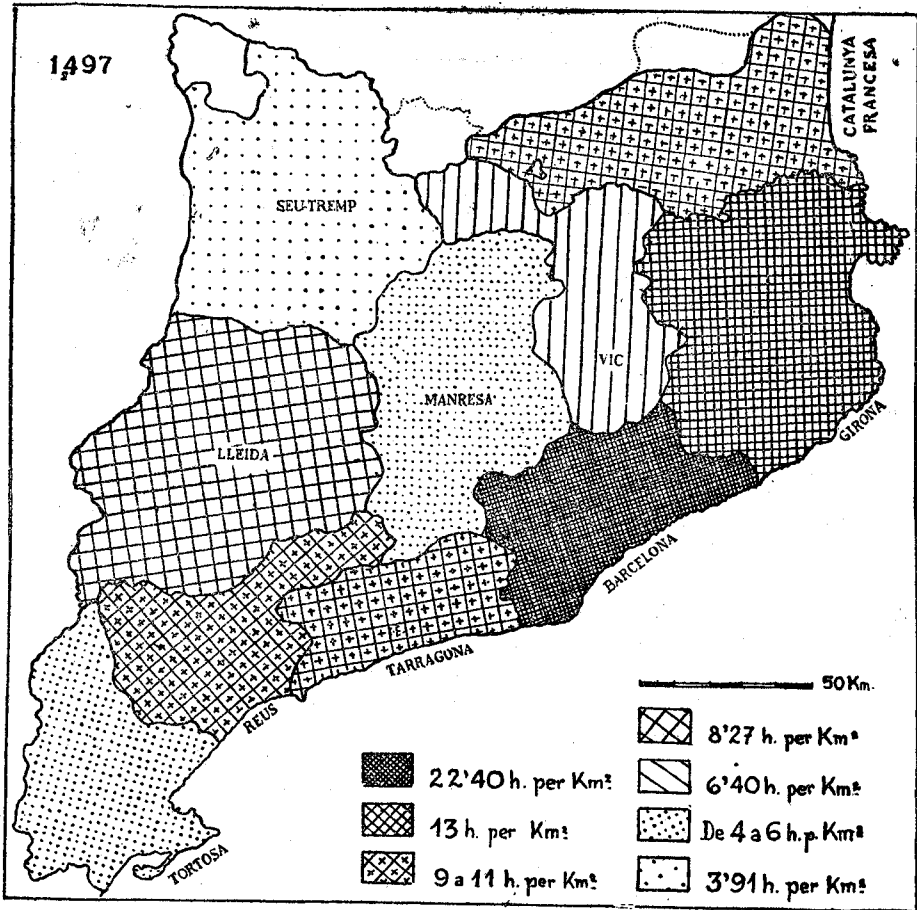

Fig. 2. — Densitat de població per regions l'any 1497 a base d'estimar cinc habitants per cada foc.

sonès i el Ripollès. Per fi, les comarques menys densament poblades són el Montsià (0,758 focs), el Pallars Sobirà (0,6721 focs) i el Berguedà, el qual dóna el mínim de densitat comarcal del fogatge, establert en 0,4473 focs per quilòmetre quadrat, que podem considerar que aproximadament equivalen a uns 2,23 habitants.

Segons el fogatge del 1515. — La comparació del fogatge del 1515 amb el del 1497 ofereix, com a primera remarca, l'estancament del Baix Empordà, que, documentalment, té la mateixa densitat de població que en l'anterior fogatge. En canvi, el Tarragonès ascendeix a 4,154 focs (20,77 habitants aproximadament) per quilòmetre quadrat, i passa al davant del

Gironès, que es queda a 3,938 focs (19,69 habitants). El Maresme i la Segarra mantenen llur posició en l'escala de densitat de població comarcal, amb 3,429 i 3,111 focs. La darrera és gairebé aconseguida pel Baix Camp, que arriba a 3,013 focs. L'Alt Empordà sembla davallar lleugerament, i l'Urgell li passa al davant, amb 2,5952 focs. La davallada de l'Alt Empordà és incerta, perquè les xifres de la seva població són afectades per l'estimació una mica aventurada que ens calgué fer dels focs d'un gran nombre de poblacions que no figuren al fogatge. Una altra comarca que minva és l'Alt Penedès. Això fa que el Segrià, el Baix Llobregat i el Vallès Oriental la superin amb escreix. L'Alt Camp ofereix un cert estancament, semblant a la Garrotxa i la Selva. La Cerdanya davalla, i el Priorat, el Vallès Occidental i l'Osona la guanyen en densitat de població. L'Anoia, la Terra Alta, la Ribera d'Ebre, el Baix Ebre, la Noguera i les Garrigues augmenten lleugerament. A les comarques on les densitats són inferiors, l'augment experimentat en el transcurs del 1497 al 1515 és també menys considerable. El Berguedà continua oferint el mínim de la densitat de població comarcal amb els seus 0,598 focs (uns 2,99 habitants) per quilòmetre quadrat.

Segons el fogatge del 1553. — L'any 1553 ha continuat l'ascens de la densitat de població del Tarragonès, que ara és la comarca que ofereix la xifra més alta després del Barcelonès. Obté 5,202 focs per quilòmetre quadrat (aproximadament uns 26,01 habitants). Ha passat al davant del Baix Empordà, que resta a 4,5604 focs per quilòmetre quadrat (uns 22,80 habitants). Aquest darrer és seguit pel Gironès (4,395 focs). L'altre ascens important el dona el Baix Camp o comarca de Reus, que, amb els seus 3,685 focs (uns 18,42 habitants), passa al davant de la Segarra. També l'Alt Camp, en obtenir 3,091 focs per quilòmetre quadrat, presenta un increment sorprenent respecte al fogatge anterior. La Conca de Barberà sembla també encomanar-se l'impuls de la veïna comarca del Camp i amb els seus 2,767 focs per quilòmetre quadrat sobrepassa la densitat de població de l'Urgell i de l'Alt Empordà. El Segrià guanya també diversos llocs en l'ordre establert al fogatge anterior, i ara li van darrera el Vallès Oriental i el Baix Llobregat. El Vallès occidental ascendeix, també, i al seu darrera s'arreglaren la Garrotxa i la Selva. El Priorat i l'Osona sobrepujen ara la Cerdanya espanyola, i l'Anoia es manté al seu lloc.

La comarca del Garraf és una altra de les que tenen major progrés demogràfic en aquest període, en passar d'1,042 focs (uns 5,21 habitants) per quilòmetre quadrat, a 1,546 focs (uns 7,73 habitants). Li van al darrera la Ribera d'Ebre, la Noguera i la Terra Alta. El Baix Ebre, en canvi, davalla, i el Bages, el Baix Penedès i les Garrigues el sobrepujen. Entre les comarques de modesta densitat de població, podem assenyalar l'ascens del Solsonès, darrera el qual s'arreglaren el Pallars Jussà, l'Alt

Urgell i el Ripollès. Als tres darrers llocs cal remarcar l'ascens del Berguedà, que passa a ocupar el lloc penúltim, darrera el Montsià (0,8855 focs). La xifra mínima de densitat de població comarcal la dona ara el Pallars Sobirà, amb 0,7694 focs per quilòmetre quadrat (aproximadament uns 3,84 habitants).

A la Catalunya francesa, la collecta de Perpinyà accentua la seva davallada demogràfica.

Donem a continuació la taula de densitats de població comarcal.

Comarques	Superfície km. ²	1497 Focs per km. ²	1515 Focs per km. ²	1553 Focs per km. ²
El Baix Llobregat.	475,10	1,866	2,096	2,189
El Barcelonès.	157,32	40,935	44,799	44,260
El Maresme.	397,68	3,271	3,429	4,0887
El Vallès Occidental.	626,26	1,516	1,686	2,144
El Vallès Oriental.	818,59	1,891	2,0364	2,235
REGIÓ I.	2.474,95	4,4955	4,896	5,172
L'Alt Empordà.	1.285,32	2,3208	2,299	2,4437
El Baix Empordà.	702,34	4,2045	4,258	4,5604
La Garrotxa.	849,78	1,7039	1,818	2,0405
El Gironès.	839,74	3,7904	3,938	4,395
La Selva.	1.006,24	1,663	1,761	2,019
REGIÓ II.	4.683,42	2,613	2,684	2,9467
L'Alt Camp.	541,50	1,7266	1,907	3,091
L'Alt Penedès.	510,05	2,048	1,999	2,378
El Baix Penedès.	265,13	1,064	1,173	1,365
El Garraf.	263,88	1,0004	1,042	1,546
El Tarragonès.	346,39	3,5509	4,154	5,202
REGIÓ III.	1.926,95	1,949	2,116	2,8329
El Baix Camp.	677,60	2,4306	3,013	3,685
La Conca de Barberà.	647,55	2,543	2,2608	2,767
El Priorat.	521,83	1,533	1,7055	1,966
La Ribera.	829,04	1,272	1,371	1,5101
REGIÓ IV.	2.676,02	1,8374	2,0676	2,454
El Baix Ebre.	1.064,95	1,1615	1,3427	1,227
El Montsià.	668,52	0,758	0,8167	0,8855
La Terra Alta.	742,69	1,2522	1,4245	1,4635
REGIÓ V.	2.476,16	1,0798	1,2252	1,2058
La Cerdanya espanyola.	548,72	1,594	1,448	1,647
L'Osona.	1.198,52	1,4411	1,514	1,865
El Ripollès.	984,02	0,9105	0,8668	1,0192
REGIÓ VI.	2.726,26	1,2805	1,267	1,516

Comarques	Superfície km. ²	1497 Focs per km. ²	1515 Focs per km. ²	1553 Focs per km. ²
L'Anoia	895,42	1,841	1,4105	1,6137
El Bages... ..	1.302,57	1,0947	1,137	1,396
El Berguedà... ..	1.188,32	0,4473	0,598	0,835
El Solsonès... ..	1.050,21	0,9769	0,9883	1,1769
REGIÓ VII... ..	4.436,52	0,9633	1,0129	1,238
Les Garrigues... ..	832,75	1,0603	1,245	1,2429
La Noguera... ..	1.847,69	1,235	1,257	1,4991
La Segarra	645,39	2,824	3,111	3,2522
El Segrià	1.420,87	1,7355	2,1564	2,238
L'Urgell	673,55	2,2433	2,5952	2,752
REGIÓ VIII	5.420,25	1,657	1,878	2,017
L'Alt Urgell.	1.403,68	0,9817	0,9441	1,0691
El Pallars Jussà	1.763,55	0,995	0,942	1,0975
El Pallars Sobirà... ..	1.417,85	0,6721	0,6855	0,7694
La Vall d'Aran.	633,78			
REGIÓ IX	5.228,86	0,783	0,758	0,868
La Catalunya estricta (sense la Vall d'Aran)	31.415,61	2,7679	1,8919	2,1237
La Catalunya francesa	4.131	1,862	1,707	1,355
TOTAL GENERAL	35.546,61	1,778	1,870	2,0344

Les comarques que d'una manera concreta ofereixen el màxim i el mínim de densitat de població del territori català són les mateixes al segle XVI que als nostres dies. El Barcelonès dona la xifra màxima al segle XVI, amb 44,799 focs (aproximadament uns 223,99 habitants) per quilòmetre quadrat. Igualment la dona en l'actualitat, però amb 9.192,50 habitants per quilòmetre quadrat (cens del 1950). El Pallars Sobirà, amb 0,7694 focs per quilòmetre quadrat (aproximadament uns 3,84 habitants), ofereix la xifra mínima de densitat de poblament comarcal l'any 1553, i avui, amb 7,30 habitants posa també de manifest la densitat de poblament més baixa de Catalunya. Però, així com el Barcelonès representa haver augmentat unes quaranta-quatre vegades de població en els quatre-cents anys que van del 1553 al 1950, el Pallars Sobirà en el mateix espai de temps gairebé no ha arribat a doblar la xifra del 1553.

Deixant de banda el Barcelonès, les majors densitats de població de Catalunya ens les proporcionen les comarques immediates a la capital, particularment el Maresme, el Vallès Occidental, el Baix Llobregat i el Garraf. L'any 1553, les comarques més densament poblades, després del pla de Barcelona, eren el Tarragonès, el Baix Llobregat i el Gironès; entre les acostades a la capital del Principat podem només esmentar el Maresme.

La densitat de població d'aquestes comarques obtenia la modesta xifra d'uns vint a vint-i-sis habitants per quilòmetre quadrat. Era encara molt lluny l'hora que la indústria havia d'originar les grans concentracions d'avui, i així, al costat de les comarques anteriorment esmentades, trobem, entre les que se singularitzen per una densitat de població considerable, la Segarra i la Conca de Barberà, de caràcter semimuntanyenc i de característiques exclusivament agrícoles.

Cal remarcar que la supercomarca o regió de Tortosa oferia, en tot el segle XVI, una densitat de població més alta als vessants eixuts de la Terra Alta (Gandesa) que no pas al Baix Ebre (Tortosa) i al mateix Montsià (Amposta - Ulldecona). El Montsià, amb una densitat de 3 a 4 habitants per quilòmetre quadrat en tot el segle XVI, fa la impressió d'ésser aleshores un indret semidesert, en contrast amb els 64,30 habitants per quilòmetre quadrat que té avui el seu territori.

Un fet semblant al de la regió tortosina, l'oferia la supercomarca o regió de Lleida, on la Segarra i el Baix Urgell obtenien una densitat de població superior a la plana que avui coneixem per horta de Lleida. Ni al Baix Ebre ni a les terres lleidatanes no havien estat construïts els canals que han beneficiat en tanta de manera aquelles contrades.

La supercomarca de Pallars - la Seu ha triplicat la densitat de població els darrers segles, però s'ha quedat ara, com al segle XVI, amb els mínims de densitat del poblament de Catalunya. L'única diferència prové del fet que, al segle XVI, la desolació del Pallars i de l'Alt Urgell podia equiparar-se a la del Ripollès, del Montsià i del Berguedà, i avui aquestes comarques mostren un eixoriviment que posa més en evidència el despoblament que pesa damunt la muntanya pallaresa.

A la regió manresana crida l'atenció la densitat minsa que aleshores tenia la població del Bages (aproximadament uns 6,98 habitants per quilòmetre quadrat el 1553), semblant a la que tenia el Solsonès (uns 5,88) i inferior a la de l'Anoia (uns 8,068) i, no cal dir-ho, a la de la Segarra (uns 16,26) i de l'Urgell (uns 13,76). Avui, en canvi, amb 78,96 habitants per quilòmetre quadrat, segons el cens del 1950, el Bages és una de les contrades de densitat remarcable. D'altra banda, el Berguedà, que els anys 1497 i 1515 havia donat el mínim de densitat del poblament comarcal de Catalunya, modernament ha sabut superar-se i ascendir unes vuit vegades, en densitat de població, respecte al 1553. En canvi, el Solsonès, en els quatre segles darrers, solament s'ha doblat. L'Anoia, bé que ha perdut la primacia que tenia al segle XVI quant a densitat de poblament dins la supercomarca de Manresa, amb els 49,32 habitants per quilòmetre quadrat que tenia l'any 1950 ha augmentat sis vegades de població des del 1553.

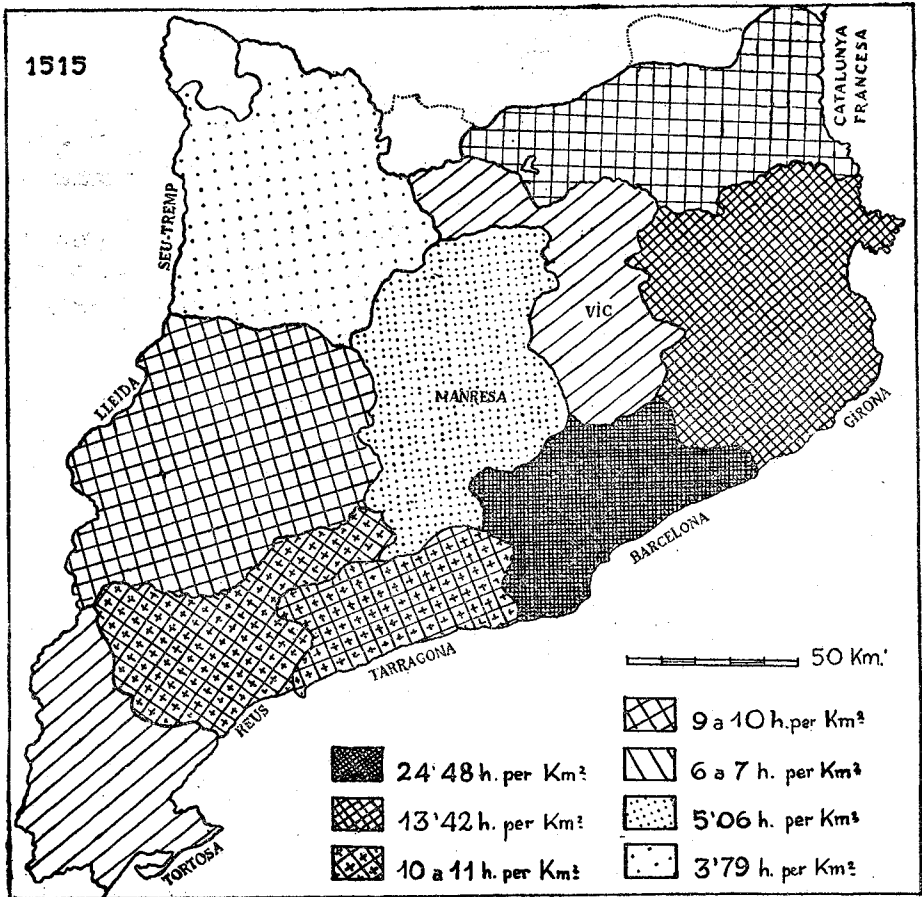

Fig. 3. — Densitat de població per regions l'any 1515 a base d'estimar cinc habitants per cada foc.

A la supercomarca de Vic ens trobem amb el despoblat Ripollès, de densitat de població inferior a la part espanyola de la Cerdanya, amb una lleugera davallada que es manifesta el 1515. La Plana de Vic, en canvi, mostra un augment continuat en tot el segle, bé que no aconsegueix de situar-se entre les comarques de densitat remarcable.

A la regió de Girona veiem com el Baix Empordà, que dóna la densitat de població més considerable després del Barcelonès, en començar el segle XVI, supera en un 11 per cent el Gironès, que avui li va molt al davant en importància demogràfica. La diferència entre l'una comarca i l'altra és més considerable dins els fogatges del 1497 i del 1515 que en els del 1553, puix que el Gironès sembla dur una empenta progressiva més accentuada que el Baix Empordà.

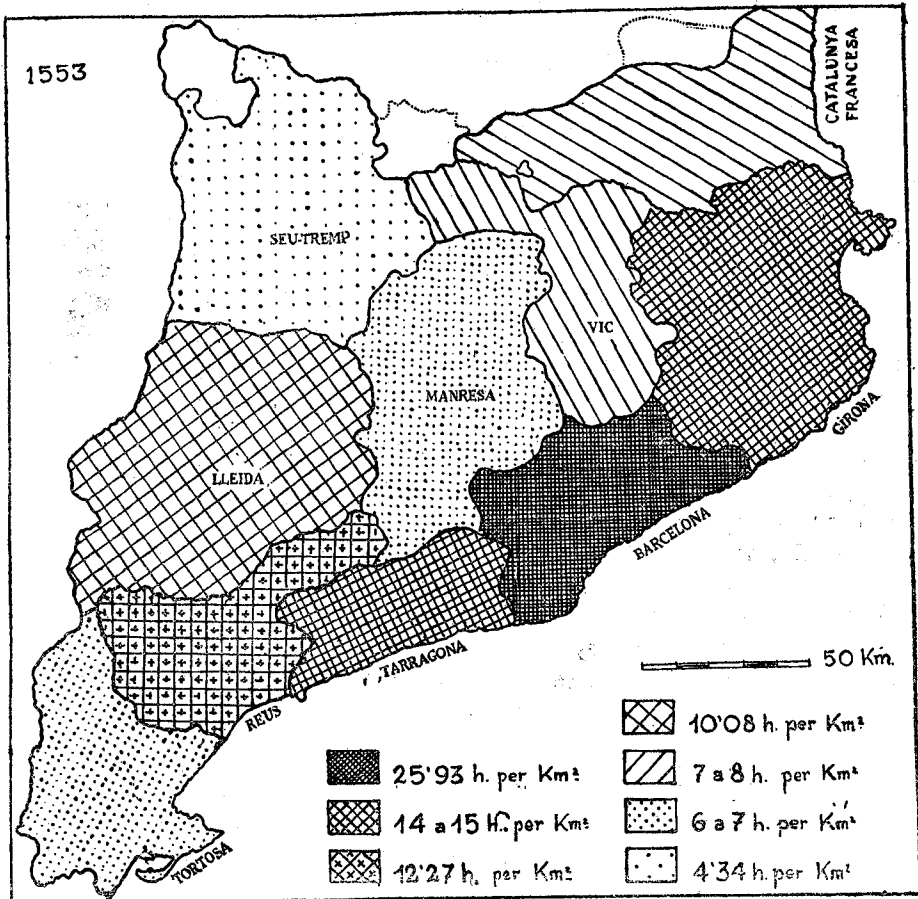

Fig. 4. — Densitat de població per regions l'any 1553 a base d'estimar cinc habitants per cada foc.

De la regió de Barcelona remarquem el fet que el Vallès Oriental (Granollers) supera en densitat de població, en tot el segle XVI, el Vallès Occidental (Terrassa - Sabadell). La demografia sembla reflectir la reduïda extensió que aleshores prenia la força econòmica barcelonina. Comarques que avui han d'ésser situades de ple dins el *hinterland* barceloní, aleshores calia que cerquessin les possibilitats econòmiques en llurs propis elements.

Referent a les regions presidides per Tarragona i Reus, és notable l'ascens demogràfic que, durant el segle que ens ocupa, es produeix al Camp de Tarragona, el qual arriba a donar la xifra màxima de densitat demogràfica comarcal després de Barcelona, l'any 1553. Cal remarcar també el despoblament que el Baix Penedès i la comarca de Garraf posen en evidència, sobretot els anys 1497 i 1515, en contrast amb l'Alt Penedès,

que gairebé els dobla en densitat. A Garraf encara no havien estat eixugats els extensos aiguamolls de vora mar, els quals amb la incomunicació que tenia aquesta comarca amb el Baix Llobregat i Barcelona, reprimien la seva economia.

AVENÇ I RETROCÉS DEL POBLAMENT COMARCAL

La taula que inserim a continuació ens dóna una visió de conjunt del progrés i la regressió experimentats per cada comarca, per cada regió i pel conjunt del Principat i de la totalitat de les terres considerades com a Catalunya, durant els quinze anys transcorreguts entre el 1497 i el 1515 i durant els trenta-vuit anys que s'escolen entre el 1515 i el 1553. Veiem que a la Catalunya espanyola i a la Catalunya francesa juntes, en el primer període, hi ha un avenç general de 3.255 focs (aproximadament uns 16.275 habitants), que representen un guany de 180,83 focs (aproximadament uns 904,15 habitants) per any. En el segon període l'avenç general és de 5.829 focs (aproximadament uns 29.145 habitants), que representen 153,40 focs (aproximadament uns 767 habitants) d'increment per any.

Per al Principat o territori de la Catalunya estricta, l'augment demogràfic entre el 1497 i el 1515 és de 3.894 focs (aproximadament uns 19.470 habitants), que representen 216,33 focs (aproximadament uns 1.081,65 habitants) per any. Entre 1515 i 1553 l'increment obtingut és de 7.284 focs (aproximadament uns 36.420 habitants), que constitueixen un augment anual de 191,68 focs (aproximadament uns 958,40 habitants).

PER REGIONS. — En observar les regions, criden particularment l'atenció les pèrdues sofertes per la Catalunya francesa, degudes a les lluites entre els reis d'Espanya i de França. Entre el 1497 i el 1515 hi ha al Rosselló - Conflent - Cerdanya francesa una baixa de 639 focs (aproximadament uns 3.195 habitants), la qual, reduïda a una mitjana anual, dóna la xifra de 35,50 focs (aproximadament uns 177,50 habitants). Entre 1515 i 1553 la baixada global d'aquesta regió equival a 1.455 focs (aproximadament uns 7.275 habitants), que representen una mitjana anual de 38,28 focs (aproximadament 191,40 habitants). Les supercomarques de Vic i Tremp - la Seu experimenten també, en el període 1497-1515, una davallada, molt inferior, però, a la de les terres pirinenques indicades. En els trenta-vuit anys del període 1515-1553 solament la regió tortosina mostra un descens; totes les altres regions experimenten un progrés en ambdós períodes.

En els divuit anys del primer, el guany més considerable s'adverteix a la regió de Lleida, mentre que en els trenta-vuit del període 1515-1553, el màxim benefici demogràfic l'obté la regió de Tarragona - Penedès, seguida de prop per la de Girona i, una mica més lluny, per les regions de Reus i Manresa.

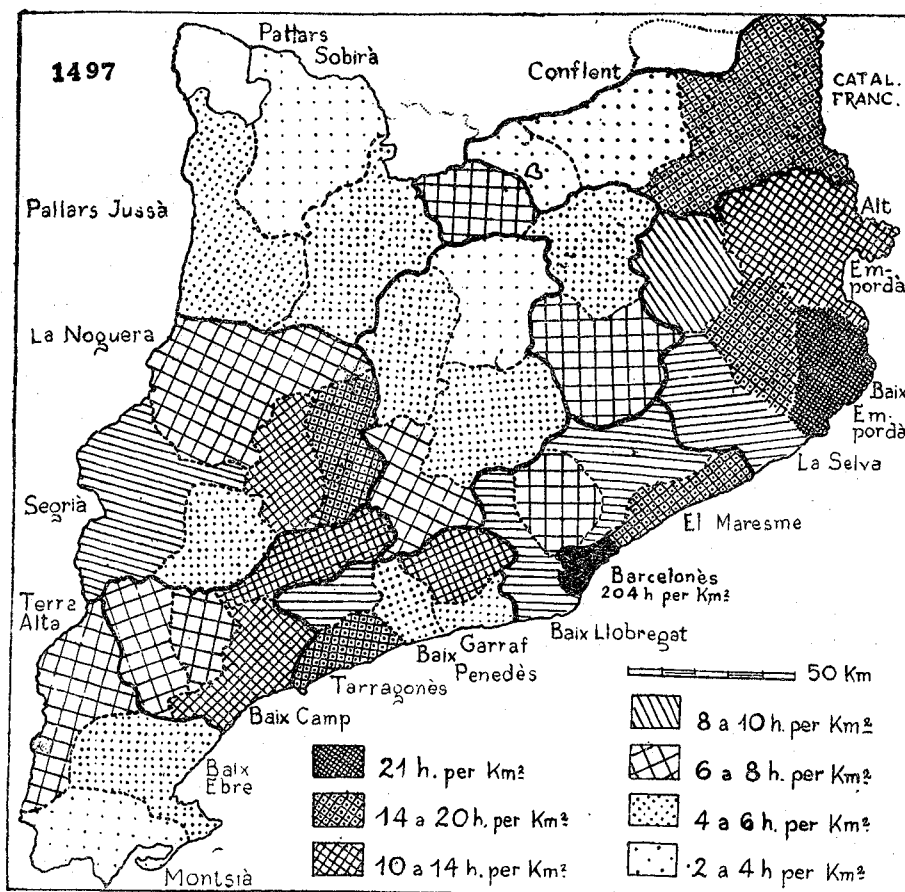

Fig. 5. — Densitat de població per comarques l'any 1497 a base d'estimar cinc habitants per cada foc.

PER COMARQUES. — En el període 1497-1515, la comarca que sent una minva demogràfica més considerable és el Pallars Jussà, la qual estimem globalment en 94 focs i en una mitjana anual de 5,22 focs. La part espanyola de la Cerdanya perd, en el mateix espai de temps, 80 focs, que representen 4,44 focs per any. Segueixen: l'Alt Urgell (pèrdua total 53 focs, mitjana anual 2,94 focs); el Ripollès (pèrdua total 43 focs, mitjana anual 2,83 focs); l'Alt Empordà i l'Alt Penedès (que ofereixen mitjanes entre 1,38 i 1,50 focs per any).

En el mateix període, el guany demogràfic màxim és ofert pel Segrià, que experimenta un increment total de 598 focs (aproximadament uns 2.990 habitants), amb una mitjana anual de 33,22 focs. És exactament el mateix increment que experimenta el Barcelonès, gràcies, però, exclu-

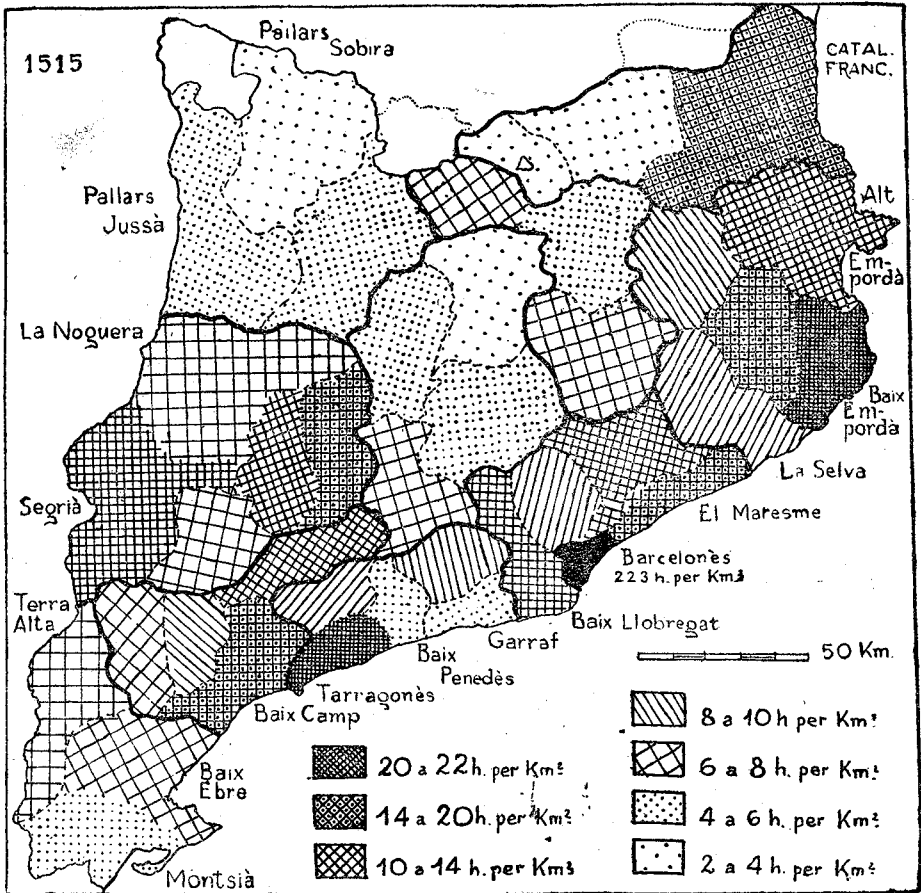

Fig. 6. — Densitat de població per comarques l'any 1515 a base d'estimar cinc habitants per cada foc.

sivament, a la ciutat de Barcelona. Segueixen: el Baix Camp (augment total 395 focs, mitjana anual 21,94 focs); l'Urgell (augment total 237 focs, mitjana anual 13,16 focs); el Baix Ebre (augment total 193 focs, mitjana anual 10,72 focs); la Segarra (augment total 185 focs, mitjana anual 10,27 focs); les Garrigues (augment total 154 focs, mitjana anual 8,55 focs); la Terra Alta (augment total 128 focs, mitjana anual 7,11 focs); el Gironès (augment total 124 focs, mitjana anual 6,88 focs); el Vallès Oriental (augment total 119 focs, mitjana anual 6,61 focs); el Baix Llobregat (augment total 109 focs, mitjana anual 6,05 focs); el Vallès Occidental (augment total 106 focs, mitjana anual 5,88 focs); la Selva i l'Alt Camp (augment total 98 focs, mitjana anual 5,44 focs); la Garrotxa (augment total 97 focs, mitjana anual 5,38 focs); el Priorat i el Berguedà

(augment total 90 focs, mitjana anual 5 focs); l'Osona (augment total 88 focs, mitjana anual 4,88 focs); la Ribera (augment total 82 focs, mitjana anual 4,55 focs).

En el període 1515-1553, deixant de banda les importants pèrdues de població que per causa de la guerra experimenten les terres catalanes actualment pertanyents a França, solament té una certa consideració la davallada, estimable en 123 focs (aproximadament uns 615 habitants), que sofreix el Baix Ebre; aquesta baixa representa 3,23 focs (aproximadament uns 16,18 habitants) per any.

Comarques	1497 - 1515				1515 - 1553			
	Augment total	Disminució total	Augment per any	Disminució per any	Augment total	Disminució total	Augment per any	Disminució per any
	Focs	Focs	Focs	Focs	Focs	Focs	Focs	Focs
El Baix Llobregat. ...	109		6,06		44		1,16	
El Barcelonès... ..	598		33,22			75		1,97
El Maresme	63		3,50		262		6,89	
El Vallès Occidental...	106		5,39		237		7,55	
El Vallès Oriental ...	119		6,61		163		4,29	
REGIÓ I	995		55,28		681		17,92	
L'Alt Empordà... ..		27		1,50	185		4,87	
El Baix Empordà... ..	38		2,11		212		5,58	
La Garrotxa	97		5,39		189		4,97	
El Gironès	124		6,89		384		10,11	
La Selva... ..	98		5,44		260		6,84	
REGIÓ II	330		18,33		1.230		32,37	
L'Alt Camp... ..	98		5,44		641		16,87	
L'Alt Penedès		25		1,39	193		5,08	
El Baix Penedès	29		1,61		51		1,34	
El Garraf... ..	11		0,61		133		3,50	
El Tarragonès	209		11,61		363		9,55	
REGIÓ III	322		17,88		1.331		36,34	
El Baix Camp	395		21,94		455		11,97	
La Conca de Barberà...	49		2,72		328		8,63	
El Priorat... ..	90		5,—		136		3,58	
La Ribera	82		4,56		115		3,03	
REGIÓ IV... ..	616		34,22		1.034		27,21	
El Baix Ebre	193		10,72			123		3,23
El Montsià	39		2,17		46		1,21	
La Terra Alta	128		7,11		29		0,76	
REGIÓ V	360		20,—			48		1,26
La Cerdanya espanyola		80		4,44	109		2,87	
L'Osona	88		4,88		419		11,02	
El Ripollès		43		2,38	150		3,95	
REGIÓ VI... ..		35		1,94	678		17,84	

Comarques	1 4 9 7 - 1 5 1 5				1 5 1 5 - 1 5 5 3			
	Augment total	Disminució total	Augment per any	Disminució per any	Augment total	Disminució total	Augment per any	Disminució per any
	Focs	Focs	Focs	Focs	Focs	Focs	Focs	Focs
L'Anoia	62		3,44		182		4,79	
El Bages	56		3,11		337		8,87	
El Berguedà... ..	90		5,—		282		7,42	
El Solsonès... ..	12		0,67		198		5,21	
REGIÓ VII	220		12,22		999		26,29	
Les Garrigues	154		8,55			2		0,05
La Noguera... ..	40		2,22		447		11,76	
La Segarra... ..	185		10,28		91		2,39	
El Segrià... ..	598		33,22		116		3,05	
L'Urgell	237		13,17		104		2,79	
REGIÓ VIII... ..	1.214		67,45		758		19,94	
L'Alt Urgell		53		2,94	177		4,66	
El Pallars Jussà		94		5,22	275		7,24	
El Pallars Sobirà... ..	19		1,05		119		3,13	
La Vall d'Aran... ..								
REGIÓ IX.		128		7,11	571		15,03	
TOTAL DEL PRINCIPAT	3.894		216,33		7.284		191,68	
La Cerdanya francesa	15		0,83		41		1,08	
El Rosselló i el Conflent		654		36,33		1.496		39,37
CATALUNYA FRANCESA.		639		35,50		1.455		38,29
TOTAL GENERAL... ..	3.255		180,83		5.829		153,39	

Els guanys demogràfics són molt més modestos en aquest espai de temps que a l'anterior: el més considerable l'experimenta l'Alt Camp, que augmenta de 641 focs (aproximadament uns 3.205 habitants), o sigui 16,86 focs (aproximadament 84,30 habitants) per any. El Baix Camp augmenta, en el conjunt dels trenta-vuit anys, de 455 focs (mitjana anual 11,97 focs); la Noguera augmenta de 477 focs (mitjana anual 11,76 focs); l'Osona, de 419 focs (mitjana anual 11,02 focs); el Gironès, de 384 focs (mitjana anual 10,10 focs); el Tarragonès, de 363 focs (mitjana anual 9,55 focs); el Bages, de 337 focs (mitjana anual 8,86 focs); la Conca de Barberà, de 328 focs (mitjana anual 8,63 focs). Segueixen: el Vallès Occidental, amb 287 focs; el Berguedà, amb 282 focs; el Pallars Jussà, amb 275 focs; el Maresme, amb 262 focs; la Selva, amb 260 focs; el Baix Empordà, amb 212 focs; el Solsonès, amb 198 focs; l'Alt Penedès, amb 193 focs; la Garrotxa, amb 189 focs; l'Alt Empordà, amb 185 focs; l'Anoia, amb 182 focs; l'Alt Urgell, amb 177 focs; el Vallès Oriental, amb 163 focs; el Ripollès, amb 150 focs; el Priorat, amb 136 focs; el Garraf, amb 133 focs; el Pallars

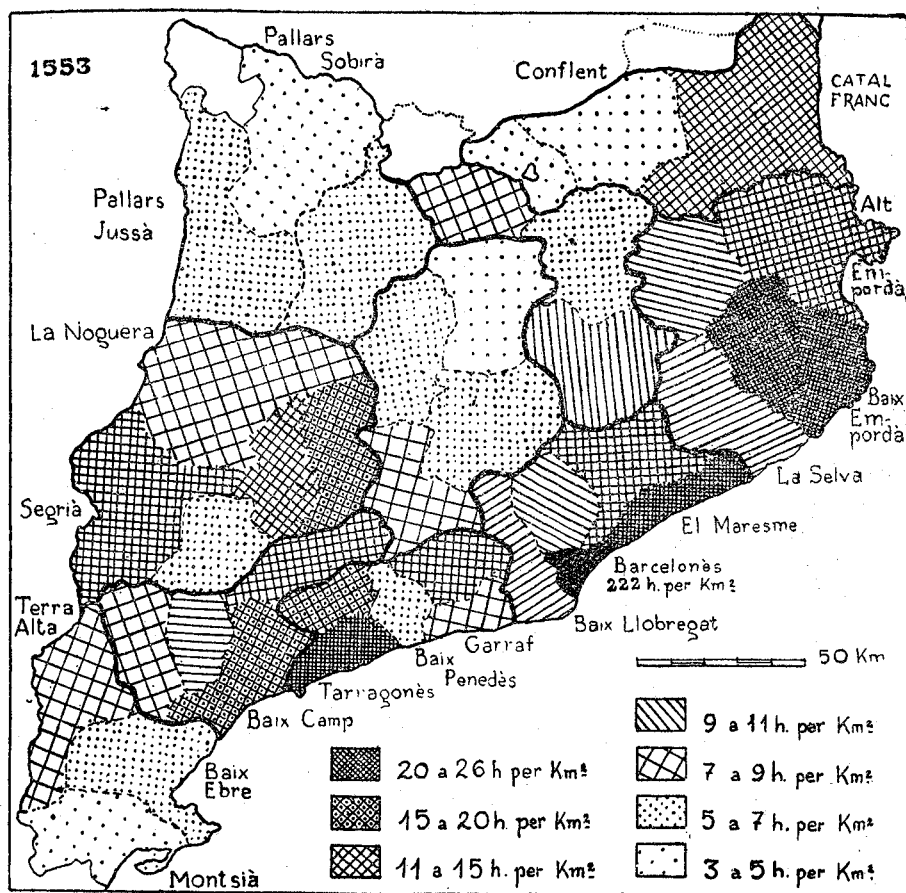

Fig. 7. — Densitat de població per comarques l'any 1553 a base d'estimar cinc habitants per cada foc.

Sobirà, amb 119 focs; el Segrià, amb 116 focs; la Ribera d'Ebre, amb 115 focs; l'Urgell, amb 106 focs, i la Cerdanya espanyola, amb 109 focs.

No arriben a obtenir un increment de cent focs: la Segarra, l'augment de la qual és de 91 focs; el Baix Penedès, que guanya 51 focs; el Montsià, que n'obté 46 de més, i el Baix Llobregat, amb 44 focs d'increment total. El guany demogràfic inferior l'ofereix la Terra Alta, amb 29 focs.

EL POBLAMENT SEGONS L'ALTITUD

La distribució del poblament segons l'altitud a la primera meitat del segle XVI no varia gaire en comparació de la dels segles XIV i XV. A la darrerria del segle XV les xifres discriminades donen les següents propor-

cions: un 54,70 per cent (30.384 focs) del total de la població de la Catalunya estricta vivia a una altitud inferior als dos-cents cinquanta metres. Aquesta proporció augmenta lleugerament l'any 1515 i aconsegueix un 55,26 per cent (32.848 focs). L'any 1553 davalla al 53,93 per cent i resulta, per tant, inferior al del 1497. L'any 1497 un 20,08 per cent (11.568 focs) del total de la població catalana vivia entre els 250 i els 500 metres d'altitud; el 1515, un 21,03 per cent (12.503 focs); i el 1553, un 21,42 per cent (14.293 focs). Notem que en aquesta segona zona d'altitud l'augment proporcional de població es manté en els tres recomptes. En conjunt podem afirmar que un setanta-cinc per cent del total del país vivia aleshores a una altitud inferior als cinc-cents metres. L'any 1497 un 13,75 per cent de la població catalana (7.640 focs) vivia entre els 500 i els 750 metres d'altitud. Aquesta proporció passava al 13,96 per cent (8.298 focs) el 1515, i al 14,48 per cent (9.677 focs) l'any 1553. Veiem que l'increment se sosté en els tres recomptes. Entre els 750 i els mil metres d'altitud, l'any 1497 hi vivia un 5,16 per cent (2.871 focs) del conjunt d'habitants del Principat; l'any 1515, un 4,57 per cent (2.719 focs); i l'any 1553, un 5,05 per cent (3.374 focs). En aquesta zona veiem que la proporció sobre el conjunt de la població catalana davalla entre els dos primers fogatges i augmenta entre els dos darrers. Entre els mil i els 1.250 metres d'altitud, l'any 1497 hi vivia un 3,87 per cent (2.151 focs), un 3,48 per cent (2.074 focs) el 1515, i un 3,54 (2.363 focs) el 1553. El 1497 les zones d'altitud superior als 1.250 metres solament comptaven amb un 1,66 per cent (927 focs) del conjunt de la població del Principat, amb 1,67 per cent (993 focs) l'any 1515 i amb un 1,54 per cent (1.031 focs) l'any 1553.

A continuació inserim una taula per comarques de la població segons l'altitud.

Comarques	1 4 9 7		1 5 1 5		1 5 5 3	
	Fins a 250 mts. 500 mts.	750 a 1000 mts. 1000 mts.	Fins a 250 mts. 500 mts.	750 a 1000 mts. 1000 mts.	Fins a 250 mts. 500 mts.	750 a 1000 mts. 1000 mts.
El Baix Llobregat	850	37	953	43	1.001	39
El Barcelonès...	6.969	71	6.959	79	6.891	72
El Maresme...	1.267	21	1.329	21	1.588	18
El Vallès Occidental...	624	315	679	16	771	551
El Vallès Oriental...	880	454	966	474	1.042	538
REGIÓ I...	9.990	170	10.886	978	11.293	1.218
L'Alt Empordà...	2.926	55	2.903	55	3.084	57
El Baix Empordà...	2.879	74	2.932	59	3.139	64
La Garrotxa...	221	956	213	1.070	283	1.157
El Gironès...	3.051	132	3.182	125	3.558	133
La Selva...	1.422	209	1.505	212	1.733	232
REGIÓ II...	10.499	202	10.735	1.521	11.797	1.643
L'Alt Camp...	486	318	561	340	1.041	461
L'Alt Penedès...	746	264	668	320	730	414
El Baix Penedès...	244	38	275	36	323	69
El Garraf...	264		275		408	39
El Tarragonès...	1.230		1.439		1.802	
REGIÓ III...	2.970	582	3.218	660	4.304	875
El Baix Camp...	1.255	248	1.570	319	1.890	389
La Conca de Barberà...		922		939		1.154
El Priorat...	44	516	52	578	49	642
La Ribera...	922	126	1.002	135	1.069	163
REGIÓ IV...	2.221	1.812	2.624	1.971	3.008	2.348
El Baix Ebre...	1.196	41	1.383	47	1.257	50
El Montsià...	507		546		592	
La Terra Alta...	754	176	831	227	851	236
REGIÓ V...	1.703	795	1.829	878	1.849	901
		176		227		236

ELS FOCs MOROS

El fogatge del 1553 no indica l'existència de llars sarraïnes. Ho fan, en canvi, els dels anys 1497 i 1515. Aquesta població mora, constituïda en famílies o llars independents, apareix concentrada a les vores del riu Ebre i a la part inferior del Segre. Sembla tenir tendència a separar-se de les dues grans localitats — Tortosa i Lleida — d'aquesta zona i a agrupar-se en localitats petites, on devia poder-se moure amb major llibertat. A continuació hem resumit, en una taula, les dades que aporten els textos indicats referents als focs musulmans. Fem notar que alguna localitat, com per exemple Benissanet, el 1497 no s'especifica que contingués llars sarraïnes, però els noms d'alguns moros figuren en la relació dels caps de família de la localitat que aporta el fogatge. No obstant això, com que no foren expressament separats dels cristians en la nòmina estatuida, nosaltres no en fem esment.

	1 4 9 7				1 5 1 5			
	Població total	Cristians	Moros	Tant per cent de moros	Població total	Cristians	Moros	Tant per cent de moros
	Focs	Focs	Focs	Focs	Focs	Focs	Focs	Focs
LA COL·LECTA DE LLEIDA								
Lleida, nucli urbà.	791	769	22	2,78	1.138	1.125	13	1,14
Seròs.	129	36	93	72,10	159	35	124	77,98
Flix.	105	74	31	29,52				
Aitona.	145	40	105	72,41	126	39	87	69,04
Soses.					28	26	2	7,14
LA COL·LECTA DE TORTOSA								
Tivenys.	13	7	6	46,15				
Benifallet.	55	28	27	49,10				
Tortosa.	999	951	48	4,80				
Miravet.	89	3	86	96,62				
Ascó.	164	29	135	82,31				
LA COL·LECTA DE LA CARTOIXA								
Garcia.	131	90	41	31,29				
Vinebre.	38	17	21	55,26				
Móra.	183	131	52	28,41				
Tivissa.	99	71	28	28,29				
	2.941	2.246	695	23,63	1.451	1.225	226	15,57

L'any 1497, resulten tenir majoria de població mora: en primer lloc, Ascó, on hi ha 135 llars sarraïnes, contra 29 de cristianes; Aitona, on n'hi ha 105, contra 40 de cristianes; Miravet, amb 86 llars mores i solament 3 de cristianes; Seròs, amb 93 llars sarraïnes i 36 de cristianes; Vinebre, amb 21 famílies mores i 17 de cristianes. El mateix any 1497 trobem a Benifallet un 49 per cent de població sarraïna, un 46 per cent a Tivenys, un 31 per cent a Garcia, un 29 per cent a Flix, un 28 per cent

a Tivissa i a Móra. Tortosa dóna solament un 4,80 per cent de famílies mores, i Lleida, un 2,78 per cent.

L'any 1515 la població mora sembla disminuir. El fogatge d'aquest any deixa de consignar-la en la majoria de les poblacions indicades. Podem assenyalar, però, que a Aitona, de 105 famílies sarraïnes que hi havia el 1497, en restaven només 87 el 1515. En canvi, a Seròs, les 97 que trobem el 1497 augmenten fins a 124 el 1515. A Soses, on divuit anys abans no hi foren especialment indicats sarraïns, ara són consignades dues llars d'infidels.

LES PRINCIPALS POBLACIONS

Poblacions que al segle XVI tenen més de 500 focs

	1497	1515	1553
	Focs	Focs	Focs
Barcelona...	5.847	6.432	6.396
Perpinyà ...	2.963	2.745	1.755
Tortosa i terme...	1.006	1.163	988
Girona...	985	1.023	1.328
Lleida i terme ...	873	1.184	1.180
Vic...	592	560	614
Tarragona...	579	686	854
Reus ...	363	450	545
Valls i terme ...	262	337	675

La ciutat de Barcelona, l'any 1497, obté 5.847 focs. Davant els 55.541 focs que estimem per a la Catalunya estricta, representa el 10,52 per cent de la seva població (compresa la seva capital i exclosa la Vall d'Aran). Si excloem la mateixa Barcelona del total del Principat, la capital representa l'11,76 per cent. Davant el total de la població de la Catalunya del segle XVI (és a dir, amb el complement del Rosselló i la part francesa de la Cerdanya), Barcelona representa el 9,24 per cent del conjunt, comptant els focs de la mateixa ciutat, i el 10,18 per cent, sense aquests darrers.

L'any 1515, Barcelona obté 6.432 focs. Davant els 59.435 focs que estimem per a la Catalunya estricta, representa el 10,82 per cent de la seva població, compresa la capital, i el 12,13 per cent, amb la capital exclosa. En el total de Catalunya i els comtats de Rosselló i Cerdanya, la ciutat de Barcelona representa el 9,67 per cent, amb la capital inclosa, i el 10,70 per cent, si l'excloem.¹

Atribuïm a Barcelona, l'any 1553, el nombre de 6.396 focs. Representava el 9,58 per cent del total de la Catalunya estricta (inclosa la capital

1. Les xifres que figuren al capítol «El poblament de Catalunya en els dies de Pere Gil», que forma part del volum *Pere Gil S. I. i la seva Geografia de Catalunya*, publicat l'any 1949, tenien caràcter provisional. A més, en aquell capítol s'escolaren alguns errors greus d'impremta i transposicions de nombres.

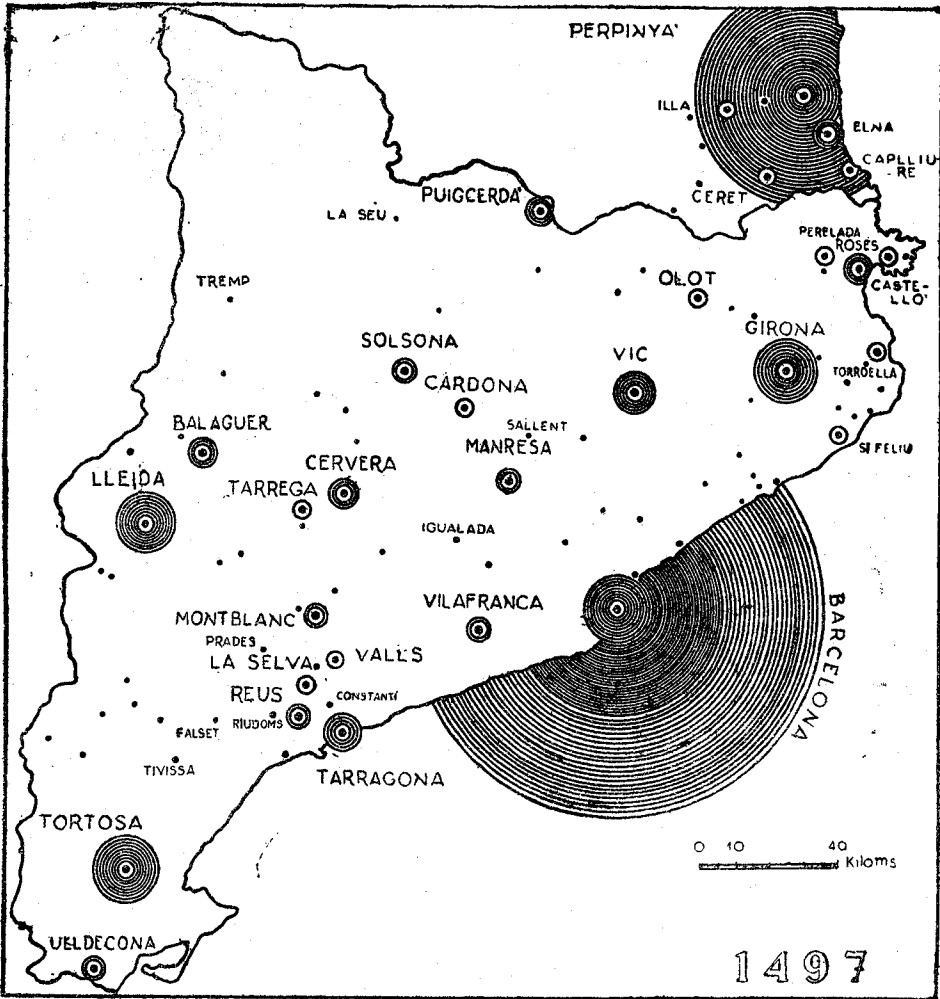

Fig. 8. — Les poblacions més importants l'any 1497. Els punts indiquen localitats de més d'un centenar de focs. Cada cercle posat a l'entorn d'un punt indica un altre centenar de focs. Les fraccions de centenar són desestimades.

i exclosa la Vall d'Aran), i el 10,60 per cent, amb la capital exclosa. Afegint al Principat el comtat de Rosselló i la part francesa de la Cerdanya, Barcelona representava el 8,84 per cent, si la incloem, i el 9,70 per cent, si l'excloem.

Veiem que, al segle XVI, la ciutat comtal no proporcionava el cas extraordinari de macrocefalia que caracteritza el cens català d'avui. En canvi, l'oferia bastant accentuat Perpinyà, amb referència a les comarques

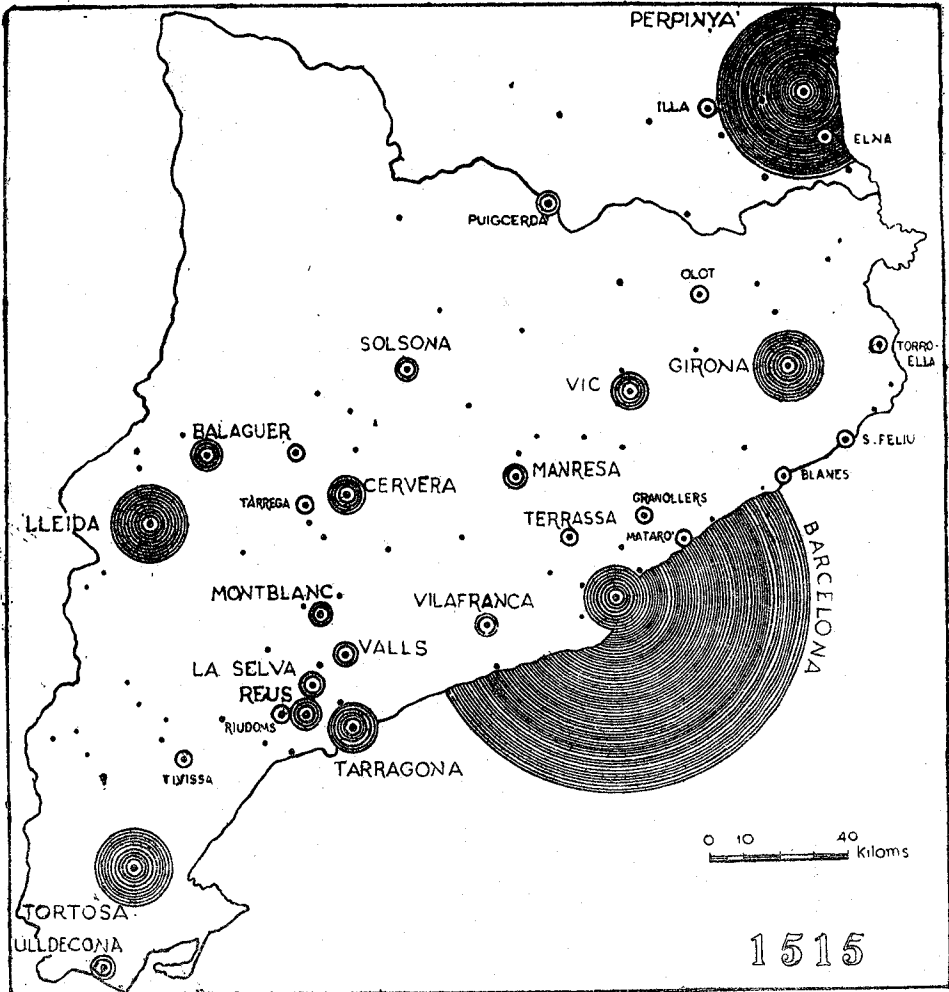

Fig. 9. — Les poblacions més importants l'any 1515. Els punts indiquen localitats de més d'un centenar de focs. Cada cercle posat a l'entorn d'un punt indica un altre centenar de focs. Les fraccions de centenar han estat desestimades.

del Rosselló i del Conflent que presideix. La ciutat de Perpinyà representava el 39,93 per cent del total de la Catalunya francesa (exceptuada la Cerdanya), l'any 1497. Si excloem la mateixa ciutat perpinyanesa del conjunt, aquella representava el 66,64 per cent. L'any 1515, Perpinyà constituïa el 40,57 per cent de les terres del Rosselló - Conflent, i, exclosa la ciutat perpinyanesa, el 68,28 per cent. L'any 1553, la capital del Rosselló constituïa un 33,30 per cent del conjunt de la regió, i, excloent el mateix Perpinyà, un 49 per cent. Tortosa insinuava un altre cas de macro-

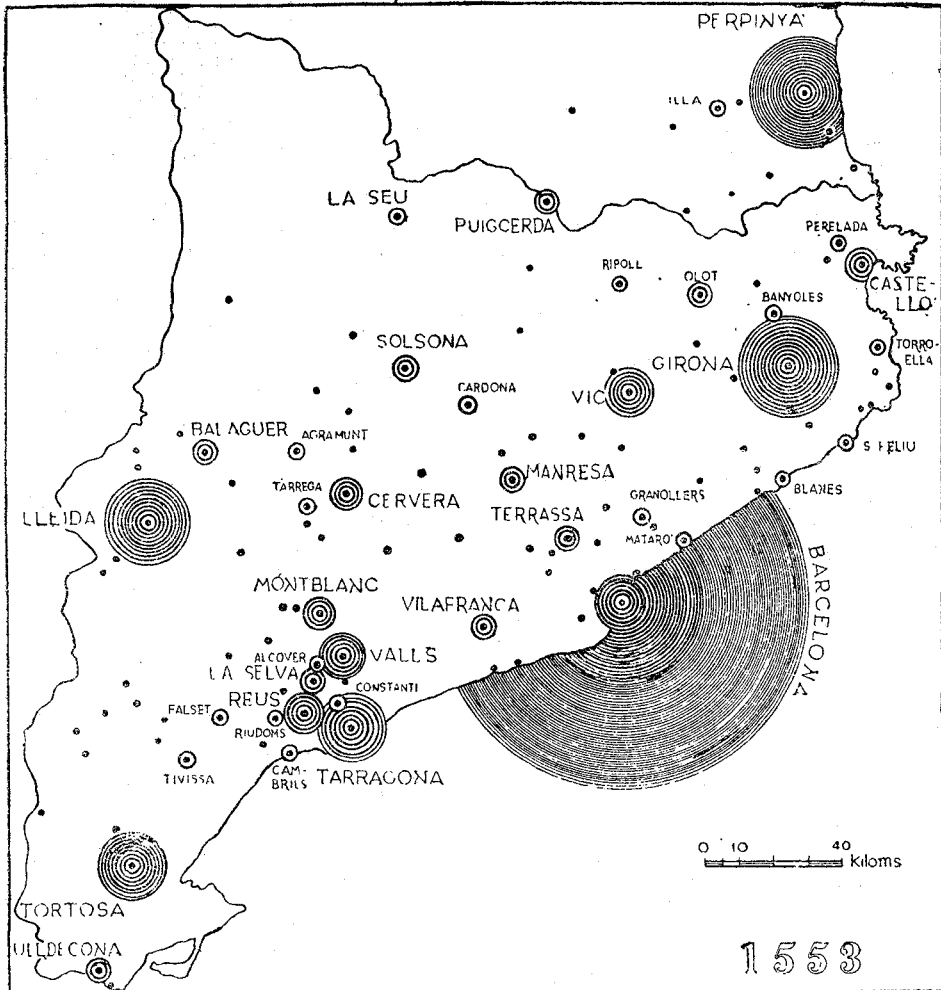

Fig. 10. — Les poblacions més importants l'any 1553. Els punts indiquen localitats de més d'un centenar de focs. Cada cercle posat a l'entorn d'un punt indica un altre centenar de focs. Les fraccions de centenar han estat desestimades.

cefalia oferint l'any 1553 un 33 per cent del total de la població del conjunt de les comarques del Baix Ebre, el Montsià i la Terra Alta, que presideix. Als dos fogatges anteriors, el tant per cent que representava la població de la capital de l'Ebre respecte a la seva regió, havia estat, però, d'un 38,33 i d'un 37,77.

Barcelona augmenta de 32,50 focs cada any durant els quinze primers anys del segle XVI i en perd 36 en els trenta-vuit següents. Assenyalem la

pèrdua de 1.200 focs entre el 1497 i el 1553 experimentada violentament per Perpinyà, a causa dels incidents de la guerra entre Espanya i França. Entre les altres localitats que aconsegueixen els cinc-cents focs dins el segle XVI, l'única que sofreix una pèrdua de població en el període 1497-1553 és la ciutat de Vic, que l'any 1515 acusa 54 focs de menys en relació amb els que tenia l'any 1497. Aparentment, l'augment més notable l'experimenta Valls, que dobla la seva població en els trenta-vuit anys darrers del període. La seva mitjana anual de creixença és, però, entre el 1515 i el 1553, de nou focs, i se li acosten, en el mateix transcurs de temps, Tortosa i Lleida, que guanyen 7,60 focs per any. Lleida és la ciutat que ofereix l'augment real més considerable entre les que van darrera Barcelona, quan guanya 21 focs per any entre el 1497 i el 1515. Segueix Tarragona, que, en la mateixa etapa, guanya 13 focs per any. Veiem, però, que Lleida mostra una lleugera davallada l'any 1553.

El 1497, Cervera, Balaguer, Puigcerdà i Castelló d'Empúries, que altrament en cap dels tres fogatges no arriben als cinc-cents focs, en importància demogràfica passen al davant de Reus. Les mateixes poblacions, ultra Montblanc, Ulldacona, Vilafranca del Penedès, Solsona, Manresa, Elna i la Selva del Camp, passen al davant de Valls. L'any 1515 únicament Cervera passa al davant de Reus, i Balaguer, Montblanc i Olot, ultra Cervera, al davant de Valls. Vilafranca del Penedès també supera Valls, però solament d'un foc. El mateix any 1515, Lleida supera Girona i Tortosa, i esdevé la ciutat més important de la Catalunya estricta després de Barcelona. Al mateix temps, Tarragona supera Vic.

L'any 1553, l'ordre de les localitats importants, després de Barcelona, ha variat novament, i ve establert com segueix: Perpinyà (1.755 focs), Girona (1.328), Lleida (1.180), Tortosa (988), Tarragona (854), Valls (675), Vic (614) i Reus (545).

Poblacions que al segle XVI tenen de 300 a 400 focs

	1497	1515	1553
	Focs	Focs	Focs
Cervera	449	490	488
Balaguer... ..	467	417	369
Puigcerdà... ..	408	294	388
Castelló d'Empúries	391		399
Montblanc	328	343	441
Ulldacona	315	336	344
Vilafranca del Penedès	315	338	386
Solsona	314	320	362
Manresa	305	313	353
Elna	300	271	173
La Selva del Camp	277	333	371
Olot i terme	261	341	355
Terrassa i terme	153	189	334

De l'un fogatge a l'altre es mostren en davallada, per una banda, les localitats frontereres de Puigcerdà i Elna, que experimenten els efectes de la guerra amb els francesos, sobretot la darrera. La primera sembla recobrar-se el 1553.

Entre el 1515 i el 1553 Cervera perd un parell de focs, i Balaguer, 48. Les altres localitats del grup experimenten totes un ascens més o menys considerable.

L'ordre, de major a menor, el 1515 resulta establert com segueix: Cervera (490 focs), Balaguer (417 focs), Montblanc (343 focs), Olot (341 focs), Vilafranca del Penedès (338 focs), Uldecona (336 focs), la Selva del Camp (333 focs), Solsona (320 focs), Manresa (313 focs), Elna (271 focs), Terrassa (189 focs). L'any 1553 l'ordre és el següent: Cervera (488 focs), Montblanc (441 focs), Castelló d'Empúries (399 focs), Puigcerdà (388 focs), Vilafranca del Penedès (386 focs), la Selva del Camp (371 focs), Balaguer (369 focs), Solsona (362 focs), Olot (355 focs), Manresa (353 focs), Uldecona (344 focs) i Terrassa (334 focs).

L'any 1497, vint-i-cinc localitats de les que arrenjerem en els grups de 200 a 300 focs i de 100 a 200 focs obtenen xifres superiors a la de Terrassa. El 1515, les poblacions dels grups posteriors que superen la de Terrassa solament són divuit.

Acabat d'imprimir a Gràfiques
Marina, S. A., de Barcelona,
el dia 30 de setembre de 1957